
O abordare calitativă privind impactul digitalizării și automatizării asupra profesiei contabile și de audit

Asist. univ. dr. Oana-Cristina STOICA,
Academia de Studii Economice din București,
e-mail: oana.stoica@cig.ase.ro

Prof. univ. dr. Liliana IONESCU-FELEAGĂ,
Academia de Studii Economice din București,
e-mail: liliana.felegă@cig.ase.ro

Rezumat

În ultimii ani companiile din întreaga lume s-au confruntat cu un ritm alert al digitalizării și automatizării, lucru care a condus la modificarea și adaptarea modelelor de afaceri. Din acest punct de vedere, noile tehnologii au revoluționat domeniul contabilității și auditului, având atât efecte pozitive, cât și negative la nivelul companiilor și angajaților. Lucrarea de față evidențiază modul în care schimbările aduse de progresul tehnologic influențează profesia contabilă și de audit și rolul altor factori în această direcție, utilizând o metodă calitativă bazată pe interviuri semi-structurate. Rezultatele studiului arată că, la nivelul companiilor, beneficiile sunt vizibile cu toate că există în continuare anumite obstacole, precum rezistența angajaților la schimbare, mărimea costurilor inițiale sau sistemele utilizate. Pe de altă parte, profesioniștii se așteaptă ca unele locuri de muncă la nivel de bază să nu mai existe. În schimb, vor fi disponibile alte oportunități pentru practicienii în domeniu. În acest sens, universitățile vor avea un rol aparte în pregătirea noilor generații prin dezvoltarea unui set de competențe destinat erei digitale. Studiul de față poate fi de interes pentru cercetătorii care examinează aspecte conexe. Din punct de vedere practic, această lucrare ar putea fi utilă profesioniștilor, deoarece scoate în lumină o serie de nevoi actuale ale mediului de afaceri ca urmare a impactului inovațiilor tehnologice.

Cuvinte cheie: digitalizare; automatizare; profesia contabilă; audit; impact;

Clasificare JEL: M41, M42

Vă rugăm să citați acest articol astfel:

Stoica, O-C., Ionescu-Felegă, L. (2024), A Qualitative Approach Regarding the Impact of Digitalization and Automation on the Accounting and Auditing Profession, *Audit Financiar*, vol. XXII, no. 4(176)/2024, pp. 742-757, DOI: 10.20869/AUDITF/2024/176/025

Link permanent pentru acest document:

<http://dx.doi.org/10.20869/AUDITF/2024/176/025>

Data primirii articolului: 15.06.2024

Data revizuirii: 27.06.2024

Data acceptării: 10.09.2024

Introducere

Odată cu apariția celei de-a patra revoluții industriale s-au înregistrat numeroase schimbări la nivelul profesiei contabile și de audit cu privire la adoptarea și utilizarea noilor tehnologii (Qasim și Kharbat, 2020). Astfel, utilizarea instrumentelor de automatizare și digitalizare reprezintă una dintre cele mai mari provocări în rândul profesioniștilor contabili, prin prisma cerințelor dificile ale acestora (Salijeni Samsonova-Taddei și Turley, 2019). Cu toate că progresul tehnologic creează incertitudini referitoare la locurile de muncă din domeniul financiar-contabil (Kokina și Blanchette, 2019), acesta aduce cu sine și noi oportunități. Studii anterioare au evidențiat beneficiile utilizării noilor tehnologii în cadrul companiilor de consultanță sau asupra departamentelor de contabilitate. Apariția unor noi modele de afaceri (Kohtamäki ș.a., 2020), optimizarea costurilor sau îmbunătățirea calității raportării (Kokina și Blanchette, 2019) sunt doar câteva dintre exemple. Pe de altă parte, companiile care nu țin pasul cu tehnologia ar putea fi amenințate sau chiar eliminate (Jylhä și Syynimaa, 2019).

Pornind de la rezultatele din literatura de specialitate, obiectivul principal al acestui studiu este de a identifica impactul digitalizării și automatizării asupra profesiei contabile și de audit din România utilizând o metodă calitativă bazată pe interviuri semi-structurate. Această metodă a fost utilizată și de alte cercetări anterioare cu scopul de a evidenția modul în care diferite tehnologii afectează profesia, însă acestea și-au îndreptat atenția către diferite țări și contexte. Spre exemplu, studiul efectuat de Jylhä și Syynimaa (2019) a utilizat ca respondenți profesioniști din cele mai mari companii din Finlanda, în timp ce Kokina ș.a. (2021) au investigat influența roboților asupra schimbării sarcinilor contabililor la nivelul companiilor din diferite industrii. Pe de altă parte, Cooper et al. (2022) au efectuat un studiu similar la nivelul companiilor Big 4. Cu toate acestea, studii asemănătoare la nivelul companiilor de consultanță din România sunt limitate.

Prezentul studiu urmărește să identifice modul în care companiile de consultanță, dar și angajații din țara noastră sunt afectați de digitalizarea și automatizarea profesiei. Pe de altă parte, această cercetare identifică factorii care contribuie la digitalizarea și automatizarea profesiei, pornind de la opinia profesioniștilor din mediul de afaceri. În acest sens, lucrarea de față contribuie la literatura de specialitate printr-o serie de elemente. În primul rând, rezultatele arată că, la nivelul profesiei contabile și de audit, companiile mari au înregistrat progrese

semnificative în ceea ce privește utilizarea noilor tehnologii. Din acest considerent, locul pe care îl ocupă România în raportul DESI (2022) cu privire la digitalizare ar putea să nu fie valabil la nivelul profesiei contabile. În al doilea rând, cercetarea trage un semnal de alarmă în rândul angajaților existenți și viitori pentru a se conforma noilor cerințe din piața muncii prin dezvoltarea principalelor competențe și acceptarea schimbărilor aduse de noile tehnologii. Nu în ultimul rând, rezultatele arată că, pe lângă companii și angajați, universitățile, statul, clienții și sistemele contabile sunt principalii factori care contribuie la automatizarea și digitalizarea proceselor, iar perioada pandemiei a revoluționat modul în care profesia contabilă este realizată astăzi.

Lucrarea este structurată după cum urmează. Prima secțiune prezintă principalele rezultate din literatura de specialitate cu privire la impactul digitalizării și automatizării asupra companiilor de consultanță și asupra angajaților din domeniu, dar evidențiază și factorii care contribuie la progresul tehnologic. Cea de-a doua secțiune discută contextul, metodologia, colectarea și analiza datelor. În cadrul celei de-a treia secțiuni sunt prezentate rezultatele, urmate de principalele concluzii, implicații teoretice și practice, limitările studiului, dar și direcții de cercetare viitoare.

1. Revizuirea literaturii de specialitate

1.1. Impactul digitalizării și automatizării asupra companiilor

Pentru ca firmele să-și poată menține în continuare nivelul de concurență la cote ridicate, să poată răspunde nevoilor clienților și să-și reducă costurile pentru realizarea eficientă a obiectivelor definite, digitalizarea necesită o comunicare continuă cu părțile interesate (Monterio, 2016). În acest sens, companiile sunt provocate să ia decizii legate de introducerea unor noi tehnologii și procese de afaceri digitalizate (Appelfeller și Feldmann, 2022). Cu toate acestea, în cadrul firmelor de audit, digitalizarea nu s-a dezvoltat încă la un nivel semnificativ, având în vedere complexitatea sarcinilor de audit, disponibilitatea datelor din partea clienților, cerințelor de raționament profesional și pregătirii în domeniul IT (Cohen și Rozario, 2019). De asemenea, la nivelul serviciilor administrative, contabile și financiare, proiectele care vizează utilizarea roboților sau inteligența artificială sunt încă în fază incipientă, dar companiile care utilizează

aceste resurse ar putea obține o standardizare și o optimizare considerabilă a proceselor (Kokina și Blanchette, 2019).

Beneficiile digitalizării și automatizării proceselor în companiile de consultanță au fost evidențiate în ultimii ani de cercetători. Spre exemplu, Kokina și Blanchette (2019) au concluzionat că firmele care utilizează roboți pentru automatizarea proceselor se bucură de costuri și rate de eroare scăzute și își îmbunătățesc calitatea raportării. Pe de altă parte, digitalizarea conduce la inovare (Papadopoulos et al., 2021), dar și la noi oportunități de afaceri (Kohtamäki et al., 2020). Mai mult decât atât, utilizarea noilor tehnologii poate contribui la îmbunătățirea productivității angajaților din domeniile contabilității și auditului, conducând astfel la efecte pozitive în ceea ce privește performanța financiară a companiilor (Zhou ș.a., 2021).

Studii anterioare au arătat că firmele de consultanță care nu utilizează tehnologia sau nu au disponibilitatea de a investi în această direcție ar putea fi eliminate de pe piață (Jylhä și Syynimaa, 2019). Astfel, implementarea noilor tehnologii nu influențează doar în mod pozitiv companiile, acestea fiind costisitoare în unele cazuri, iar randamentul investiției și dezvoltarea abilităților și competențelor necesită o durată de timp îndelungată (Wamba ș.a., 2017). Dintr-o altă perspectivă, automatizarea poate fi asociată cu rezistența angajaților la schimbare, dependența față de sisteme și riscul cibernetic (Attard, 2023). Adoptarea noilor tehnologii de către utilizatori poate fi uneori problematică pentru companii. Fără o pregătire adecvată, angajații din domeniu vor avea o anumită reticență în ceea ce privește utilizarea resursele tehnologice, conducând astfel la investiții care nu vor avea ca efect rentabilitatea dorită (Eișer, Torrini și Böhm, 2020). Având în vedere rezultatele mixte din literatura de specialitate, formulăm prima întrebare de cercetare: *Cum influențează automatizarea și digitalizarea firmele de consultanță și care este rolul companiilor în această direcție?*

1.2. Impactul digitalizării și automatizării asupra angajaților

Noile tehnologii nu influențează doar companiile, ci și angajații din domeniul contabilității și nu numai. În ultima perioadă, tot mai multe studii discută despre înlocuirea practicienilor contabili cu roboți pentru anumite sarcini și despre dispariția locurilor de muncă din acest domeniu (Kokina și Blanchette, 2019). În acest sens, oameni de afaceri ca Elon Musk evidențiază amploarea schimbărilor

cauzate de inteligența artificială și consideră că aceasta va prelua o mare parte dintre locurile de muncă (Leetaru, 2016). Potrivit unui studiu realizat de Grace ș.a. (2018), se preconizează că inteligența artificială ar putea întrece performanța oamenilor la un nivel de 50% în 45 de ani și ar putea înlocui în totalitate forța de muncă umană în aproximativ 120 de ani.

Cu toate acestea, activitățile legate de analiza excepțiilor, dezvoltarea, suportul și testarea sistemelor bazate pe roboți nu pot fi înlocuite (Kokina și Blanchette, 2019; Tsoraya, Asbari și Novitasari, 2023). Mai mult decât atât, forța de muncă umană va fi în continuare necesară pentru a gestiona datele, pentru a le corecta și pentru a le curăța (Holmes și Douglass, 2021). Din acest punct de vedere, practicienii contabili pot juca un rol important în procesul de proiectare a implementărilor tehnologice, deoarece sunt deținătorii primari ai cunoștințelor esențiale de afaceri (Knudsen, 2020). Pe de altă parte, analiza și interpretarea datelor precum și creativitatea sau imaginația sunt greu de înlocuit (Jamal Mohammad ș.a., 2020). De asemenea, studii anterioare au arătat că digitalizarea încurajează apariția unor noi servicii la nivelul firmelor de audit (Manita ș.a., 2020). Având în vedere că multe dintre activitățile din cadrul profesiei contabile vor fi automatizate și preluate de inteligența artificială, practicienii vor deține un rol strategic și orientat către management (Smith, 2018). În acest sens, rolurile contabililor vor consta în activități precum controlul costurilor și îmbunătățirea proceselor, optimizarea capitalului, lucruri care necesită competențe de analiză, luarea deciziilor și rezolvarea problemelor (Huerta și Jensen, 2017). Pe de altă parte, rolurile auditorilor vor fi legate de evaluări critice și judecăți cheie (Kend și Nguyen, 2020).

Pornind de la funcțiile pe care le vor deține practicienii contabili ca urmare a digitalizării și automatizării profesiei, noi competențe și abilități vor fi necesare. Din acest punct de vedere, Ballou Heitger și Stoel (2018) consideră că abilitățile și cunoștințele holistice de afaceri, abilități de cercetare, cunoștințe legate de analiza datelor, instrumente și tehnologie, rezolvarea problemelor nestructurate, abilități de scriere și comunicare sunt esențiale pentru dezvoltarea unei mentalități științifico-metodice. De asemenea, autorii studiului consideră că nu există o aliniere între perspectivele mediului universitar și cerințele profesioniștilor contabili în ceea ce privește alocarea abilităților și cunoștințelor. Analizând discrepanțele dintre competențele pe care le obțin studenții și așteptările angajatorilor, Laziková ș.a. (2022) au identificat o parte dintre diferențele semnificative. Din punctul lor de vedere, abilitățile de tip soft, cum ar fi

abilitățile de prezentare, gândirea creativă, lucrul sub presiune, comunicarea scrisă și orală sau adaptabilitatea sunt doar câteva dintre exemple. Având în vedere rezultatele din literatura de specialitate, formulăm a doua întrebare de cercetare: *Cum influențează automatizarea și digitalizarea angajații din domeniul contabilității și auditului și care va fi rolul acestora în următorii ani?*

1.3. Rolul altor factori asupra digitalizării și automatizării profesiei

Pentru a pregăti viitorii angajați cu abilitățile și competențele necesare utilizării noilor tehnologii, universitățile joacă un rol esențial (Jackson, Michelson și Munir, 2023). În acest sens, este important să se identifice și să se introducă în sistemul de învățământ universitar noi abordări, tehnologii și instrumente pentru a îmbunătăți eficacitatea procesului de învățare (Comoli, Tettamanzi și Murgolo, 2023). Având în vedere necesitatea actualizării planurilor de învățământ cu o anumită frecvență, pentru a răspunde nevoilor din piața muncii (Mantai și Calma, 2022), universitățile trebuie să solicite opinia profesioniștilor din practică (Sarfraz, Khawaja și Ivascu, 2022). Din acest punct de vedere, este important să identificăm care sunt cerințele mediului de afaceri cu privire la noile generații de profesioniști.

Un alt factor cu rol semnificativ asupra digitalizării profesiei contabile este reprezentat de pandemia de Covid-19. În acest sens, studii anterioare au demonstrat că pandemia a avut un rol esențial în ceea ce privește difuzarea și îmbunătățirea soluțiilor digitale la nivelul tuturor industriilor și locurilor de muncă, inclusiv la nivelul educației (Sollosy și McInerney, 2022). Revoluția din timpul pandemiei de Covid-19, a avut efecte semnificative asupra modalităților de lucru ale companiilor și angajaților (Ancillo del Val Núñez și Gavrilă, 2021), facilitând transformarea digitală la un nivel fără precedent și făcând posibil lucrul de la distanță (Mutlu, Açıkgöz și Dalkılıç, 2022). Un alt studiu legat de efectele pandemiei de Covid-19 asupra digitalizării arată că aceasta poate fi considerată "catalizator" al utilizării unor noi tehnologii, cum ar fi rețelele 5G, cloud computing, inteligența artificială și învățarea automată (Amankwah-Amoah, ș.a., 2021).

Pe lângă factorii menționați mai sus, statul joacă un rol important în digitalizarea și automatizarea profesiei contabile. Spre exemplu, la nivelul României, introducerea noilor reglementări cu privire la fișierul standard de control fiscal (SAF-T) obligă societățile să se digitalizeze.

Principalul rol al acestei raportări este de a standardiza transferul informațiilor de la contribuabili către autoritățile fiscale, lucru care este imposibil de efectuat manual. Raportarea SAF-T este considerată facilă pentru revizuirea tranzacțiilor companiilor de către autoritățile fiscale (PwC, 2021). De asemenea, introducerea obligativității facturii electronice (RO e-factura) reprezintă un alt element important în această direcție. Potrivit unor comunicate ale EY (2022), acest demers, va contribui la digitalizarea sectorului public, la creșterea nivelului de transparență financiară și la promovarea noțiunilor de dezvoltare durabilă.

Pe de altă parte, cercetări anterioare au demonstrat că nivelul ridicat de competență a proceselor de afaceri, ritmul mai rapid de inovare, noi tipuri de cooperare, dar și implicarea clienților reprezintă factori importanți care conduc la digitalizare (Rachinger ș.a., 2018; Adomako ș.a., 2021). Nu în ultimul rând, sistemele informatice sunt considerate factori cheie în ceea ce privește automatizarea profesiei contabile și de audit. Spre exemplu, implementarea sistemelor informatice bazate pe cloud pot influența configurațiile contabile, prin oferirea unei platforme în care clientul și firma de contabilitate pot lucra simultan, permițând astfel noi tipuri de organizare a lucrului într-o relație de externalizare a serviciilor (Asatiani ș.a., 2019).

Pe baza rezultatelor din literatura de specialitate, formulăm a treia întrebare de cercetare astfel: *Cum contribuie diferiți factori (universitatea, autoritățile fiscale, statul, clienții și sistemele informatice) la automatizarea profesiei contabile din România și care este rolul acestora?*

2. Metodologia de cercetare

2.1. Contextul și participanții

România este țara cu cel mai scăzut nivel de digitalizare din Europa, având un scor de 30,6 puncte comparativ cu media europeană de 52,3 puncte, în special în ceea ce privește integrarea tehnologiilor digitale conform raportului DESI (2022). Cu toate acestea, conform strategiei publicate, autoritățile fiscale din țara noastră depun efort pentru a spori nivelul de digitalizare cu scopul de a facilita interacțiunea dintre stat și companii (ANAF, n.d.). Acest lucru obligă companiile să se digitalizeze la rândul lor pentru a se conforma cu legislația. La nivelul profesiei contabile din România, companiile întâmpină numeroase provocări în ceea ce privește digitalizarea și

automatizarea. În acest sens, percepția profesioniștilor cu privire la impactul tehnologizării reprezintă interesul cheie al acestui studiu.

Pentru a obține o înțelegere cât mai profundă asupra impactului digitalizării și automatizării la nivelul profesiei contabile, am selectat o metodă calitativă bazată pe interviuri semi-structurate. Studii anterioare au utilizat această metodă pentru a analiza efectele digitalizării și automatizării asupra acestui domeniu. Spre exemplu, Kokina ș.a. (2021) au investigat modul în care roboții pentru automatizarea proceselor ar putea schimba sarcinile contabililor. Similar, Cooper ș.a. (2022) și-au îndreptat atenția către această inovație și asupra modului în care afectează experiența liderilor și a angajaților la nivelul companiilor Big 4. Un alt studiu a evidențiat impactul digitalizării și automatizării asupra organizațiilor, structurilor de afaceri, sarcinilor și angajaților în cadrul celor mai mari companii de consultanță din Finlanda (Jylhä și Syynimaa, 2019). La nivelul României, Anton (2023) a efectuat o analiză cu privire la opinia managerilor

din companiile de contabilitate din Brașov despre digitalizarea profesiei.

Companiile intervievate au fost selectate pe baza metodei de eșantionare neprobabilistică cu scopul de a include cele mai mari firme de consultanță din țară, atât Big 4, cât și Non-Big 4. Toate companiile contactate au acceptat invitația la studiu. **Tabelul nr. 1** prezintă informații despre participanți și alte detalii cu privire la desfășurarea discuțiilor. Au fost efectuate 10 interviuri cu parteneri, directori, manageri sau seniori din cadrul departamentelor de contabilitate și audit și cu parteneri sau manageri din departamentul de automatizare. La fiecare dintre interviuri au participat una sau două persoane. Durata interviurilor a fost de aproximativ o oră, cu excepția unuia dintre ele. Discuțiile au avut loc față în față, telefonic sau prin intermediul platformelor Zoom, Google Meets și Microsoft Teams, în perioada mai 2022 - februarie 2023. Interviurile nu au fost înregistrate, însă s-au luat notițe pe parcursul desfășurării discuției, care s-au transcris la final pentru a nu pierde din vedere anumite aspecte.

Tabelul nr. 1. Detalii despre interviuri

Abreviere	Tip companie	Funcția	Durata	Platforma
I1	Non-Big 4	Partener automatizare	1h	Microsoft Teams
I2	Non-Big 4	Partener contabilitate	2h	În persoană
I3	Big 4	Director contabilitate	1h	Microsoft Teams
I4	Big 4	Manager contabilitate	1h	Telefonic
I5	Big 4	Director contabilitate Manager automatizare	1h	Microsoft Teams
I6	Non-Big 4	Manager automatizare	1h	Zoom
I7	Big 4	Director audit	1h	Google Meets
I8	Non-Big 4	Director contabilitate	1h	Microsoft Teams
I9	Non-Big 4	Manager contabilitate x 2	1h	Microsoft Teams
I10	Non-Big 4	Senior contabilitate	1h	Microsoft Teams

Sursa: Prelucrare proprie

2.2. Analiza datelor

Pentru codarea interviurilor s-a utilizat analiza tematică (Naeem, ș.a., 2023). Aceasta presupune parcurgerea a 6 etape pentru a identifica și raporta modelele dintr-un set de date, care ulterior sunt interpretate (Braun și Clarke, 2006).

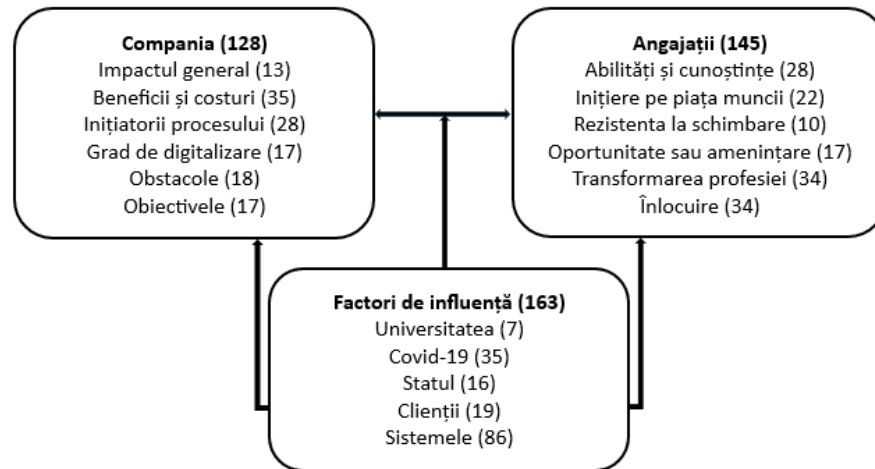
Primul pas din cadrul unei analize tematice este reprezentat de transcrierea, familiarizarea cu datele și selecția citatelor. Pe baza acestora, al doilea pas a fost să identificăm cuvintele cheie din citatele selectate. Ulterior, datele au fost importate în NVivo pentru a

efectua codarea acestora. Pentru fiecare dintre citate s-a alocat cel puțin un cod pornind de la cuvintele cheie obținute anterior. Acest pas are rolul de a simplifica datele de tip text prin transformarea acestora în formă teoretică, cu scopul de a identifica elementele care fac obiectul cercetării (Naeem, ș.a., 2023). Cea de-a patra etapă constă în dezvoltarea temelor prin organizarea codurilor pentru identificarea modelelor și relațiilor dintre acestea. În acest sens, fiecare cod a fost plasat într-o subcategorie alocată unei categorii. În total, au fost 847 de referințe, 436 coduri, grupate în 7 categorii și 25 de subcategorii. În cea de-a cincea etapă, pentru alinierea

datelor la întrebările de cercetare, categoriile au fost abstractizate în trei dimensiuni și anume: *Compania*, *Angajații* și *Factori de influență*, iar subcategoriile au fost restrânse pentru a împărți setul de date cât mai uniform.

Ultimul pas a constat în dezvoltarea modelului conceptual care este prezentat în *Figura nr. 1*. De asemenea, sunt prezentate elementele analizate pe fiecare dimensiune și numărul corespunzător de coduri.

Figura nr. 1. Modelul conceptual

Sursa: Prelucrare proprie

3. Rezultate și discuții

3.1. Impactul automatizării și digitalizării asupra companiilor

3.1.1. Impactul general, costuri și beneficii

În ultimii ani, companiile de consultanță din România și-au îndreptat atenția către digitalizarea și automatizarea proceselor din mai multe considerente. Simplificarea muncii angajaților, conformitatea, obținerea unui avantaj competitiv sau reducerea costurilor pe termen lung reprezintă doar o parte dintre exemple. Cu toate acestea, digitalizarea și automatizarea pot avea atât efecte pozitive, cât și negative la nivelul companiilor din domeniul contabilității și auditului. Întrebat care este impactul digitalizării și automatizării la nivelul companiei pentru care lucrează, unul dintre profesioniști a răspuns:

Impactul, în principiu, este unul foarte bun; de la reducerea timpului și automat a costurilor de procesare și eficientizare a proceselor de automatizare, siguranța datelor, reducerea riscului de eroare (13).

După cum se poate observa, beneficiile pot fi deja resimțite în cadrul organizațiilor. Pe lângă cele menționate

mai sus, nivelul de flexibilizare sau calitatea muncii reprezintă alte elemente importante, conform paragrafelor de mai jos:

Dacă până acum o bună perioadă de ani contabilitatea a fost mult pe documente fizice acum am observat o mare flexibilizare. Mergem pe copii electronice decât transmitere fizică, ceea ce oferă o mare flexibilizare. Pe scurt, nu mai depindem de contactul direct pentru transferul de documente [...] (14).

Consider că automatizarea este benefică în ceea ce privește atât eficientizarea timpului de lucru, cât și îmbunătățirea calității muncii (19).

Mai mult decât atât, digitalizarea oferă companiilor un avantaj în relație cu firmele din același sector de activitate, după cum a prezentat unul dintre participanți:

În direcția aceasta ar trebui lucrat și se observă că toate companiile care au investit masiv au o mai mare viteză de reacție în cazurile de dificultate în piață. Anticipează mult mai bine față de ceilalți [...] (14).

Pe de altă parte, efectele negative la nivelul companiilor se referă, în special, la costurile aferente investiției inițiale, acesta fiind și unul dintre motivele pentru care anumite companii nu evoluează din punct de vedere al digitalizării

și automatizării. Totuși, faptul că pe termen lung costurile se vor diminua, motivează companiile să se mobilizeze în această direcție, așa cum este prezentat mai jos:

Din perspectiva costurilor, aici putem discuta de o creștere a acestora pe termen scurt ce vizează o infuzie de cheltuieli necesare în vederea obținerii unor astfel de instrumente (de automatizare). Însă, pe termen lung aceste costuri sunt mai limitate decât în varianta unei procesări manuale (110).

Rezumând rezultatele studiului în ceea ce privește impactul, costurile și beneficiile digitalizării și automatizării la nivelul companiilor de consultanță din România, se poate observa că profesioniștii sunt, în general, mulțumiți de efectele aduse. Mai mult decât atât, companiile se bucură în prezent de beneficii, precum reducerea timpului și a costurilor de procesare, eficientizare, siguranța datelor, reducerea riscului de eroare, flexibilizare, creșterea calității muncii sau viteza de reacție, elemente menționate și de cercetări anterioare (Kokina și Blanchette, 2019). Pe de altă parte, investiția inițială este un factor greu de suportat pentru anumite companii. Cu toate acestea, având în față toate aceste beneficii, multe dintre companii aleg să avanseze în această direcție.

3.1.2. Inițiatorii procesului și gradul de digitalizare

Procesele de digitalizare și automatizare sunt de cele mai multe ori greu de implementat și necesită implicarea persoanelor din diverse departamente și de la diferite nivele. Totuși, este interesant de văzut care sunt inițiatorii procesului la nivelul celor mai mari firme de consultanță și care este rolul acestora în această direcție. Astfel, unul dintre respondenți a explicat:

Pleacă de la grup ce ține de ERP (Enterprise Resource Planning), însă angajații sunt foarte implicați în automatizare pentru că, pe lângă contabilitate, avem conversii și analize unde se prelucrează foarte multe Excel-uri. Cei care prelucrează sunt dornici să automatizeze prin macro, chatbot, RPA (Robotic Process Automation). Toți sunt implicați (13).

Astfel, nevoia de simplificare a muncii și de a face lucrurile într-o perioadă cât mai scurtă determină angajații să caute noi soluții. Dacă, în anumite companii, inițiatorii procesului nu se referă doar la angajații de la un nivel ierarhic ridicat, în alte firme automatizarea este gestionată de conducerea departamentului, așa cum este prezentat de către unul dintre participanți:

În compania noastră automatizarea este gestionată de conducerea fiecărei linii de servicii. De exemplu, pentru departamentul de outsourcing există o echipă dedicată care se ocupă de automatizare, raportând la șeful de outsourcing (16).

Cu toate acestea, digitalizarea și automatizarea implică modificări la nivelul proceselor interne și al modelelor de afaceri ale companiilor, după cum este relatat mai jos:

De multe ori, automatizarea înseamnă schimbarea proceselor interne. Uneori, chestia asta poate fi făcută de o echipă mixtă. Când apelezi la furnizor extern trebuie să explici mai mult. Echipa din casă știe cu „ce se mănâncă” businessul nostru (11).

Având în vedere procedurile destul de complicate ale unor companii, implementarea instrumentelor de automatizare reprezintă un proces de lungă durată. Din acest motiv, unii profesioniști consideră că automatizarea nu și-a atins încă nivelul de maturitate, cu toate că lucrurile au mers destul de bine în ultima perioadă:

Una peste alta s-au înregistrat niște progrese cu o viteză mai mare decât în mod normal, dar, după părerea mea, încă este loc pentru a mișca lucrurile cu o viteză mult mai mare. Beneficiile sunt semnificative, costurile sunt reduse (11).

Pe lângă procedurile companiilor, gradul de digitalizare și automatizare depinde și de multe alte aspecte, cum ar fi mărimea firmei, implicarea angajaților și a clienților sau serviciile oferite. În acest sens, un participant a menționat:

Grad 100% de automatizare, din punctul meu de vedere, nu se poate atinge pentru că sunt informații care trebuie analizate și încadrate în funcție de judecata profesională. Noi nu facem doar contabilitate, ci și alte tipuri de misiuni. Misiunile de verificare nu pot înlocui intervenția umană pe analiza încadrării corecte a unei tranzacții (12).

Pe de altă parte, din perspectiva serviciilor de audit, companiile par să depună eforturi pentru a simplifica munca și pentru a crește gradul de digitalizare și automatizare, așa cum menționează unul dintre cei intervievați:

Încercăm să luăm cât mai mult din task-urile redundante să ușurăm misiunea de audit, astfel încât să treacă pe la noi (angajații) cu o anumită soluție, cum ar fi închiderea balanței sau alte task-uri (15).

Așa cum prevăd și rezultatele din literatura de specialitate cu privire la nivelul digitalizării și automatizării profesiei, acest proces este încă la început (Cohen și Rozario, 2019; Kokina și Blanchette, 2019), lucru confirmat și de rezultatele prezentei cercetări. Cu toate acestea, nu se poate discuta despre o limită maximă, având în vedere serviciile oferite care, de multe ori, țin de judecata profesională. Atât angajații, cât și echipa de management înțeleg nevoia de noi instrumente pentru simplificarea sarcinilor de rutină și lucrează împreună pentru a-și atinge scopul.

3.1.3. Obstacole și obiective

În mod evident, în încercarea de a digitaliza și automatiza anumite procese, companiile pot întâmpina anumite dificultăți care nu țin doar de aceasta în sine, dar și de alți factori. Unul dintre aceștia este reprezentat de reticența angajaților, după cum este menționat mai jos:

Principalul obstacol este reticența oamenilor la schimbare și tendința de abandon dacă nu observă beneficiile de la prima folosire a soluției de automatizare (12).

Reticența oamenilor poate fi înțeleasă prin teoria managementului schimbării, care prezintă motivele de la baza acesteia. Conform lucrării realizate de Burdus, Caprarescu și Androniceanu (2000), acestea constau în memorie și atenția selectivă. Plecând de la aceste două elemente, oamenii tind să preia doar o parte din informația legată de schimbare, ajungând să filtreze anumite elemente care îi obligă să iasă din zona de confort. Din acest motiv, angajații ajung să vadă doar parțial procesul de schimbare și nu înțeleg beneficiile acestuia.

Pe de altă parte, clienții sunt considerați un alt obstacol în ceea ce privește automatizarea proceselor. În acest sens, unul dintre cei intervievați a explicat:

Clienții ar fi principalul obstacol. Avem o reticență din punct de vedere al bugetelor. Aceștia trebuie să suporte costuri. Chiar dacă se amortizează în timp, există un efort inițial și atunci, în funcție de companie, nu sunt dispuși să investească și trebuie să vedem cum facem să implementăm procesele (14).

Investițiile companiilor în instrumente de automatizare sunt deseori împărțite cu clienții. Există cazuri în care clienții nu își doresc sau nu își permit să aloce costuri, iar acest lucru reprezintă pentru firmele de consultanță bariere pentru evoluția în această direcție.

De asemenea, unii profesioniști consideră că sistemele contabile folosite ar reprezenta un impediment în calea automatizării:

Principalul obstacol este sistemul de contabilitate utilizat care nu este conceput în principal pentru automatizare (19).

Într-o companie mare, schimbarea sistemului de contabilitate reprezintă un efort substanțial, iar personalizarea acestuia pentru automatizare ar putea implica costuri destul de ridicate. Cu toate că întâmpină astfel de obstacole, companiile sunt optimiste și își setează obiective de digitalizare și automatizare pe termen lung. Astfel, unul dintre respondenți a precizat:

Vrem să încercăm să eliberăm timpul oamenilor pentru lucruri calitative și să lăsăm volumul și munca grea pentru calculator. Asta automat conduce și la o grijă mai mare pentru client și, evident, eliberând timpul oamenilor, calitatea serviciilor nu poate decât să crească (18).

Alți profesioniști consideră dezvoltarea durabilă un factor extrem de important în relația cu digitalizarea, așa cum unul dintre cei intervievați a menționat:

Avem obiective de sustenabilitate care sunt legate de digitalizare (carbon free până în 2030) și aici digitalizăm să nu mai printăm, consumăm foi... E un mix între digitalizarea din business și trendul de sustenabilitate (17).

Pe de altă parte, ținta altor companii este să crească gradul de digitalizare și automatizare pentru a rămâne competițivi:

Intenționăm să extindem digitalizarea și automatizarea, altfel vom rămâne în urmă (19).

Impactul digitalizării și automatizării la nivelul companiilor de consultanță poate fi privit din mai multe perspective. Cu toate că beneficiile sunt vizibile, există și anumite obstacole. Reticența angajaților, acceptarea clienților, sistemele utilizate sunt doar unele dintre cele menționate de participanții la studiu. Aceste lucruri au ca efect întârzierea procesului, dar nu și oprirea acestuia. Companiile înaintează în această direcție nu doar pentru a ține pasul cu tehnologia, dar și pentru a elibera oamenii de sarcini repetitive, pentru a oferi o grijă mai mare clienților prin creșterea calității, dar și pentru a fi sustenabile.

3.2. Impactul automatizării și digitalizării asupra angajaților

3.2.1. Abilități și cunoștințe în vederea inițierii pe piața muncii

Progresul tehnologic a modificat setul de competențe pe care un profesionist contabil ar trebui să îl dețină în prezent. Dacă în trecut cunoștințele legate de contabilitate reprezentau competența cea mai importantă, în zilele noastre nu poți lucra în acest domeniu fără cunoștințe IT. În acest sens, unul dintre respondenți a menționat:

Vor trebui clar să aibă abilități digitale. Rolul lor va fi de consultanță înainte și după (12).

Având în vedere că rolurile profesioniștilor contabili nu vor mai consta în activități repetitive, aceștia vor trebui să își dezvolte și alte abilități, cum ar fi gândirea critică. Din acest punct de vedere, unul dintre cei intervievați a explicat:

Mă aștept ca un om să aibă o putere de analiză critică foarte bună. Prin analiză critică înțeleg logica de a deduce o a patra informație din primele trei și o putere de sinteză. Una dintre problemele pe care le are omul este că are senzația că în fiecare zi are o problemă nouă. Pentru problemele pe care le avem, soluțiile nu sunt atât de variate. Nu ai cum să ai în fiecare zi o problemă nouă. Îți trebuie o chestiune de sinteză. Problema este un caz particular al unei chestiuni generale. Trebuie identificată problema (11).

Mai mult decât atât, profesioniștii consideră comunicarea și deschiderea către nou a fi alte elemente esențiale pentru acest domeniu:

Se spune că noi, contabilii, suntem gardieni și în general persoane introvertite. Trebuie schimbată această percepție și automat și abilitățile din spate. Vor fi necesare analize, experiențe. E nevoie de o deschidere și de o acceptare, comunicare, dorință de a fi parte din mai multe proiecte. Nu poți fi introvertit, trebuie să fii sociabil, vizibil (13).

Pe lângă acestea, mediul de afaceri se așteaptă ca tinerii practicieni să aibă dorință de dezvoltare și cunoașterea unei limbi străine:

Aș zice că, înainte de cunoștințele tehnice, sunt necesare două lucruri esențiale: în primul rând o limbă străină; dacă vrei să răzbești în ziua de azi, trebuie să fii în stare să lucrezi cu străinii. Dacă nu știi engleză, ești condamnat. După care contează

atitudinea, să îți dorești să crești, să te dezvolți și să nu-ți dorești un câștig mare imediat (18).

Având în vedere că partea de introducere a documentelor va fi preluată de către inteligența artificială, iar tinerii nu vor mai avea contact direct cu documentele primare și vor începe direct cu analiza datelor, întrebarea care se pune este: Cum vor putea proaspeții absolvenți să înțeleagă anumite corelații fără să mai treacă printr-o primă etapă? Din acest punct de vedere, unul dintre participanți a explicat:

Eu nu cred că această parte de a înregistra documentele primare va dispărea integral, doar că acelea foarte ușor de înregistrat, cum spuneam și mai înainte, deconturi, bănci, vor fi automatizate. Cu toate acestea, vor rămâne acele tranzacții care necesită mai mult timp și va trebui să învețe și cel la început de drum să analizeze un contract, legislația contabilă, fiscală (14).

Partea de analiză se aduce din nou în discuție de către profesioniști, fiind un element primordial în profesia contabilă. Cu toate acestea, nu ar trebui pierdută nici legătura cu documentele primare, așa cum un interviuat a menționat:

Mai mult, pentru a veni în ajutorul viitorilor profesioniști este necesară menținerea legăturii cu documentele primare. Acest lucru ar putea fi făcut sub forma unor teste cu volume de date limitate, astfel încât să se poată identifica corelațiile necesare în vederea procesării, validării de către noii contabili (110).

Pe de altă parte, învățarea prin greșeli este o altă tehnică pe care profesioniștii o consideră utilă:

Ce vreau să spun este că într-o organizație pe care eu o visez îmi un om de pe băncile școlii și îi transferi informațiile dobândite de tine în felul acesta. El va trece direct la analiza unor informații care există, învățând din greșelile altora (11).

Conform opiniilor oferite de către profesioniști, este greu de previzionat modul în care tinerii vor fi inițiați pe piața muncii. Cu toate că o parte dintre ei sunt de părere că documentele primare nu vor dispărea și în continuare vom avea acces la partea de introducere a datelor, alții consideră că nu este necesar contactul cu documentele atâta timp cât putem transfera informațiile de la unii la alții. Din aceste considerente, dezvoltarea unui set de competențe pentru a trece direct în zona de analiză este esențială. Cunoștințe digitale, abilități de comunicare,

deschidere către nou, gândirea critică reprezintă doar o parte dintre cele menționate de profesioniștii din mediul de afaceri. Rezultatele cu privire la competențele necesare noii generații de contabili confirmă rezultatele studiilor din literatura de specialitate (Laziková ș.a., 2022; Ballou, Heitger și Stoel, 2018).

3.2.2. Rezistența la schimbare, oportunitate sau amenințare

Dacă pentru angajații noi în domeniu, una dintre provocări este legată de modul în care vor ajunge să facă analize și corelații fără să mai aibă contact cu documentele primare, pentru angajații cu vechime, principala provocare este reprezentată de schimbarea modului de lucru, așa cum a precizat unul dintre respondenți:

Din păcate, pentru transformarea digitală despre care se vorbește de „7 ani”, vorbim mult facem puțin, lumea de fapt nu este suficient de deschisă în a-și schimba modul de a lucra. Părerea mea este că nu e din cauză că nu pot, dar de teama că odată ce lucrurile se schimbă se estompează/diluează rolul lor. „Poți să faci și fără mine” (I1).

De asemenea, oamenii tind să nu aibă încredere în soluțiile de automatizare oferite, după cum a explicat unul dintre intervievați:

Mai există și lipsa încrederii față de soluția de automatizare și dorința de control. Vrem să verificăm cu ochii noștri (I2).

Acceptarea tehnologiei ar putea fi explicată prin teoria acțiunii raționale (Fishbein și Ajzen, 1977). Potrivit acestei teorii, cel mai bun prevestitor al comportamentului unui om este intenția sa, iar aceasta la rândul ei este prezisă cel mai bine de atitudini și norme subiective. Atitudinea nu este altceva decât sentimentul pozitiv sau negativ cu privire la manifestarea comportamentului. Pe de altă parte, normele subiective se referă la percepția altor persoane apropiate din jur pentru a manifesta sau nu acel comportament. Astfel, teama că munca lor nu va mai fi relevantă odată cu apariția tehnologiei ar putea determina oamenii să manifeste un comportament negativ asupra schimbărilor, iar atitudinea celor din jur ar putea avea o influență asupra fiecărei persoane în acest sens.

Pe de altă parte, lipsa timpului reprezintă un alt motiv care influențează rezistența oamenilor la schimbare. Din acest punct de vedere, unul dintre respondenți a precizat:

[...] aceste proceduri de automatizare merg unde este volum mare de date repetitive, însă bineînțeles că pot să le folosească și la clienți mai puțin mari. Aici intervine factorul uman. Decât să fac automat și să corectez, mai bine fac de mână (I5).

Schimbarea poate avea loc dacă oamenii înțeleg importanța și lucrurile bune pe care le aduce digitalizarea în acest domeniu. Unii profesioniști consideră că modificările aduse de noile tehnologii reprezintă oportunitate pentru practicienii contabili, astfel:

Personal, o văd ca pe oportunitate. Renunțăm la munca repetitivă și ne concentrăm la plus valoare pentru clienți, lucruri care nu pot aduce decât beneficii pe termen lung (I4).

O părere similară a fost exprimată și de un alt interviuat:

Toate au fost percepute la început ca o amenințare, de la pix la calculator, de la căruță la mașină. Eu o văd ca pe o oportunitate mare de a te elibera de anumite sarcini care nu îți aduc nicio valoare, pentru a te concentra pe ce faci mai bine (I5).

Cu toate acestea, unii profesioniști consideră că digitalizarea poate fi privită ca pe o amenințare:

Digitalizarea poate reprezenta o amenințare în ceea ce privește piața forței de muncă (I10).

Frica de nou sau teama de a-și pierde locurile de muncă determină practicienii contabili să accepte cu greu schimbările aduse de automatizare și digitalizare. Cu toate acestea, cei care înțeleg beneficiile pe termen lung, nu doar pentru companie, ci și pentru dezvoltarea lor profesională, vor avea parte de oportunități care le vor deschide calea către succes.

3.2.3. Transformarea profesiei și înlocuirea

Oportunitățile vor apărea odată cu transformarea meseriei, atâta timp cât practicienii contabili sunt deschiși spre schimbare și se implică în această direcție. Profesioniștii din mediul de afaceri consideră că meseria trece printr-o reformă așa cum este specificat mai jos:

O văd ca pe o reformare a profesiei. În continuare va fi nevoie de oameni. Trebuie să ne reinventăm puțin, să cooperăm. Până la urmă, noi le instruiem (programele), omul verifică și setează, el schimbă. Programul știe să facă ce îl pui să facă. Noi trebuie să ne concentrăm pe servicii care aduc valoare (I5).

Așa cum prevede citatul de mai sus, practicienii contabili trebuie să se axeze pe sarcini care aduc o valoare adăugată. De asemenea, aceștia vor fi implicați mai mult în deciziile de afaceri, după cum a menționat unul dintre intervievați:

Există o cerere foarte mare în sector de a crește nivelul de informații și de suport pentru management. În departamentul de contabilitate trebuie să se ajungă în acea etapă în care să fie puși (contabilii) la aceeași masă (cu managementul) și să fie parte din deciziile de business și nu furnizori de rapoarte pentru stat sau pentru alte departamente (14).

Altfel spus, locurile de muncă ale contabililor nu vor dispărea, însă vor exista anumite modificări cu privire la sarcinile acestora. Spre exemplu, legat de locurile de muncă la nivel de junior, unul dintre respondenți a menționat:

Dacă în trecut joburile de începător în contabilitate implicau analiza documentelor primare și înregistrarea manuală a tranzacțiilor în ERP, în viitor, joburile de începător vor consta în validarea tranzacțiilor înregistrate de roboți (16).

Un punct de vedere similar a fost susținut și de un alt interviuat:

Cred că acei oameni care fac contabilitate vor superviza și verifica munca roboților și vor contribui în alt fel la domeniu (17).

Impactul digitalizării și automatizării asupra angajaților din acest domeniu poate fi privit din mai multe puncte de vedere. În primul rând, mediul de afaceri solicită din partea acestora un set de competențe aliniat la nevoile actuale. Pentru a face față provocărilor, aceștia trebuie să dețină competențe IT, abilități de comunicare și analiză, gândire critică. De asemenea, se cere o mai mare deschidere către nou, dorință pentru dezvoltare atât din punct de vedere profesional, cât și lingvistic. Așa cum ne-a fost prezentat de către intervievați, rezistența la schimbare poate fi un factor care afectează negativ angajații ca urmare a digitalizării și automatizării profesiei. Acceptarea noilor tehnologii oferă oamenilor oportunități, în vreme ce neacceptarea poate conduce la amenințare, care se poate concretiza în pierderea locurilor de muncă. Odată cu dezvoltarea tehnologiei și rolurile contabililor se vor schimba. Aceștia nu vor mai fi procesatori de date, în schimb vor valida munca inteligenței artificiale și vor avea o contribuție mai mare asupra afacerii.

3.3. Rolul altor factori asupra digitalizării și automatizării profesiei

3.3.1. Universitatea

Pentru a răspunde cerințelor mediului de afaceri în ceea ce privește pregătirea viitorilor profesioniști cu abilitățile și competențele esențiale, universitățile joacă un rol deosebit de important. Cunoștințele legate de contabilitate reprezintă în continuare un element esențial pentru această profesie. În acest sens unul dintre intervievați a explicat:

Școala trebuie să aducă nivelul de bază. Trebuie să ai o bază din școală. Pregătim soluții, eficientizăm, dar e mult mai ușor dacă vii cu o bază. E mai simplu să lucrezi dacă ai terminat contabilitate decât să iei pe cineva de la cibernetică sau politehnică (15).

Similar, un alt respondent a precizat:

În etapa de digitalizare și dorința de a face totul foarte repede, inclusiv din perspectiva angajatului, el ar trebui să vină cu niște baze destul de solide astfel încât să poată lucra, să facă corelații mult mai ușor (14).

Astfel, pentru ca viitorii angajați să nu mai fie nevoiți să înceapă cu activitatea de bază și anume, înregistrarea documentelor primare, angajatorii se așteaptă ca universitățile să-i pregătească suficient de bine încât să poată să treacă direct la analiza și corelarea datelor. Universitățile din domeniul economic depun eforturi în privința modificării planurilor de învățământ pentru a veni în întâmpinarea mediului de afaceri (Sarraz, Khawaja și Ivascu, 2022) atât din punct de vedere al cunoștințelor de bază, cât și din punct de vedere al cunoștințelor digitale. Gândirea critică este, de asemenea, o altă competență pe care universitățile au început să pună din ce în ce mai mult accent în ultima perioadă prin jocuri de simulare decizională și nu numai.

3.3.2. Covid-19

Așa cum prevăd rezultatele din literatura de specialitate, pandemia a avut efecte semnificative asupra modului în care companiile și angajații își desfășoară activitatea (Ancillo, del Val Núñez și Gavrilă, 2021). În acest sens, unul dintre cei intervievați a precizat:

Ceea ce a adus ultimii ani pandemia a făcut cumva revelații asupra faptului că lucrul în contabilitate poate fi făcut de la distanță prin schimburi

electronice și nu prin facturi puse pe masă și înregistrate. Am fost puși în situația în care nu ne mai vedeam, nu mai transmiteam fizic documentele și atunci am acceptat că putem trimite documentele în format electronic (I1).

În mod similar, un alt respondent a explicat:

A avut un rol decisiv în procesul de digitalizare prin prisma faptului că situația momentului respectiv impunea lucrul de la distanță (I10).

Altfel spus, pandemia a facilitat și accelerat transformarea digitală, făcând posibil lucrul de la distanță (Mutlu, Açıkgöz și Dalkılıç, 2022). Dacă până în acel moment oamenii erau reticenți față de anumite tehnologii, în timpul pandemiei au fost oarecum forțați să le accepte și au căpătat încredere în soluțiile oferite, așa cum a menționat unul dintre intervievați:

Perioada de pandemie a făcut ca oamenii să aibă mai multă încredere în utilizarea mediului electronic versus hârtii printate. Înainte de pandemie nu aveam suportul clienților și chiar și angajații printau documente (I2).

Pe de altă parte, unii dintre profesioniștii susțin că a fost necesar ca fluxurile de lucru să fie regândite în timpul pandemiei. Din acest punct de vedere, un interviuat a precizat:

Munca la distanță obligatorie a adus necesitatea redefinirii fluxurilor de lucru și explorarea unor noi metode sau tehnologii pentru a continua să ne susținem clienții într-o manieră eficientă (I6).

Pandemia de Covid-19 a avut efecte pozitive asupra digitalizării profesiei contabile, așa cum prevăd rezultatele prezentului studiu. Lucrul de la distanță, utilizarea unor noi tehnologii sunt doar câteva dintre exemple. Dacă populația în general a privit mai mult efectele negative ale acesteia, companiile au profitat de momentul pandemiei pentru a-și redefini fluxurile, pentru a recruta resurse valoroase și din alte localități și pentru a convinge clienții să utilizeze mai mult mediul electronic. Pe de altă parte, pandemia a făcut ca autoritățile fiscale, la rândul lor, să se digitalizeze și să elimine o parte din birocrație.

3.3.3. Statul

În ultimii ani, autoritățile fiscale și-au setat obiective cu privire la digitalizarea proceselor pentru a răspunde nevoilor mediului de afaceri, dar și pentru a influența alte companii să se digitalizeze la rândul lor. În acest sens, unul dintre intervievați a explicat:

A contribuit la automatizare și prin faptul că ceea ce facem noi este legat de autorități, iar acestea la rândul lor au fost forțate să accelereze procesul de digitalizare și automatizare (I2).

Similar, un alt respondent a precizat:

Am observat acest focus și la nivelul autorităților, în sensul că și ANAF are programe de automatizare și digitalizare și atunci, pentru a putea fi acolo unde ne dorim cu toții, noi va trebui să fim cu un pas înaintea altora ca să mă exprim în această direcție, iar focusul este destul de mare (I4).

Pe de altă parte, noile reglementări, cum ar fi RO e-factura, SAF-T, vor contribui din ce în ce mai mult la digitalizarea și automatizarea proceselor nu doar în companiile mari, ci și în companiile de mărime mai mică, așa cum a menționat unul dintre intervievați:

Tendențele de digitalizare le putem observa nu doar la nivelul companiei, ci și la nivelul instituțiilor publice. Acest aspect vine să consolideze varianta unei digitalizări exclusive în ceea ce privește totalitatea documentelor financiar-contabile. Un exemplu este RO e-factura (I10).

Astfel, având în vedere natura profesiei contabile și faptul că multe dintre activități sunt legate de autoritățile fiscale, statul joacă un rol important în ceea ce privește digitalizarea și automatizarea domeniului. Dacă până nu de mult companiile erau dezamăgite de sistemul de lucru al autorităților fiscale, astăzi sunt forțate să țină pasul cu digitalizarea sistemului fiscal, prin conformarea cu noile cerințe de reglementare la nivel național.

3.3.4. Clienții

În orice domeniu, clienții reprezintă cel mai de preț lucru pentru o companie. Din acest motiv, firmele trebuie să acorde o atenție sporită nevoilor acestora. Având în vedere că munca prestată de practicienii contabili este destinată în special clienților, companiile trebuie să discute cu aceștia eventualele posibilități de automatizare și digitalizare. Există opinii din mediul de afaceri care consideră că sprijinul clienților reprezintă un factor destul de important în procesul automatizării, așa cum menționează unul dintre participanți:

Clienții ar putea fi un impediment în calea automatizării. Dacă nu furnizează toate documentele corecte și complete conform cerințelor și structurii, este mai greu de automatizat (I2).

Pe de altă parte, costurile soluțiilor de automatizare din perspectiva clientului ar putea avea un impact asupra digitalizării și automatizării proceselor pentru compania de consultanță. Din acest punct de vedere, unul dintre intervievați a precizat:

Posibilitatea de a avea un cost suplimentar inițial este un lucru care îl sperie pe client (110).

Cu toate acestea, există și clienți care își doresc o simplificare a proceselor pentru a reduce costurile pe termen lung, după cum a explicat unul dintre respondenți:

Și clienții sunt dornici să simplificăm pentru că acest lucru se vede și pe factura lor. Timp redus înseamnă costuri mai mici pentru ei. Din perspectiva aceasta, noi avem foarte mulți clienți care au început să își facă contabilitate primară în Asia, unde salariile sunt mai mici decât în România, iar noi preluăm jurnalele lor, le procesăm, le ajustăm, facem mapări automate și obținem jurnalele de care avem nevoie mult mai rapid (18).

Există un trend în zilele noastre de a recruta forță de muncă mai ieftină din Asia pentru procesele de bază din domeniul financiar. Tot mai multe companii mari își deschid filiale în țări cu un nivel de trai scăzut, cum ar fi India, Filipine, Thailanda și nu numai. Conform unui studiu realizat de Deloitte (2021), India este una dintre țările preferate de companiile din Vest pentru a performa servicii financiare.

Astfel, clienții influențează digitalizarea și automatizarea proceselor, prin acceptarea lor asupra unui model agreeat cu furnizorul pentru transmiterea documentelor, dar și din perspectiva costurilor. În funcție de raportul cost-beneficiu pentru client, acesta poate avea un impact pozitiv sau negativ în ceea ce privește automatizarea și digitalizarea profesiei contabile.

3.3.5. Sistemele

Nu în ultimul rând, sistemele contabile pot fi percepute ca factori de influență asupra digitalizării și automatizării profesiei contabile prin prisma flexibilității sau rigidității acestora. Există sisteme contabile care pot integra cu ușurință module de automatizare, așa cum a precizat unul dintre respondenți:

Sistemele contabile ne ajută în automatizare. Toate urmăresc digitalizarea și automatizarea proceselor (12).

În schimb, anumite sisteme nu pot fi modelate așa cum își doresc profesioniștii. În acest sens, unul dintre intervievați a menționat:

Principalul obstacol este sistemul de contabilitate utilizat, care nu este conceput, în principal, pentru automatizare (19).

Pe de altă parte, sistemele contabile în cloud sunt, de cele mai multe ori, benefice pentru simplificarea muncii, având în vedere că atât compania, cât și clienții pot avea acces simultan. Din acest punct de vedere, un profesionist a explicat:

Avem clienți pentru care lucrăm în regim mixt. Le-am dat acces în sistem pentru a emite facturi cu mapările aferente (14).

Astfel, nu mai este necesară automatizarea facturilor emise în cazul externalizării serviciilor de contabilitate, având în vedere că sistemul permite noi tipuri de organizare (Asatiani ș.a., 2019).

Cu privire la serviciile de audit, companiile și-au adoptat sau modernizat sistemele pentru automatizarea și simplificarea sarcinile legate de analiză și de inventariere. Referitor la acest aspect, unul dintre respondenți a precizat:

Înainte se introducea factura să se facă analize de audit. Acum avem sisteme automate, un fel de sniping tool. Avem sisteme și pe telefon. Colegii care fac inventare se duc pe teren cu tablete (17).

Impactul sistemelor asupra automatizării profesiei contabile poate fi atât pozitiv, cât și negativ. Sistemele vechi, care nu sunt concepute pentru automatizare, pot avea efecte negative asupra acestui proces. Schimbarea sistemului într-o companie de consultanță reprezintă un efort ridicat, nu doar din prisma costurilor, ci și din prisma acceptării din partea angajaților. Pe de altă parte, companiile care dispun de sisteme ce pot fi automatizate și modificate se bucură de un progres semnificativ.

4. Concluzii

Scopul principal al acestui studiu a fost de a evidenția impactul digitalizării și automatizării asupra profesiei contabile și de audit pornind de la opiniile profesioniștilor din mediul de afaceri. În acest sens, s-au realizat interviuri cu parteneri, directori, manageri și seniori din departamentele de contabilitate, audit și automatizare din cele mai mari companii de consultanță din România.

Rezultatele studiului au fost împărțite în trei secțiuni. În primul rând, s-a identificat impactul noilor tehnologii asupra companiilor. Conform opiniei specialiștilor, automatizarea și digitalizarea se află încă într-o fază incipientă, așa cum confirmă și rezultatele din literatura de specialitate (Cohen și Rozario, 2019). Beneficiile obținute de firmele de consultanță constau în reducerea timpului de lucru și a costurilor de procesare, eficientizarea proceselor, siguranța datelor, diminuarea riscului de eroare, creșterea calității muncii și a vitezei de reacție. O parte dintre rezultatele cu privire la beneficii au fost obținute și de alte cercetări anterioare (Kokina și Blanchette, 2019). Pe de altă parte, costurile inițiale sau alte obstacole cum ar fi rezistența angajaților la schimbare, reticența clienților cu privire la costuri sau adaptarea la noile modalități de lucru, sistemele utilizate pot avea efecte negative asupra digitalizării și automatizării. Profesioniștii consideră că acești factori doar întârzie procesul. Din punctul lor de vedere, schimbarea are loc, dar la o viteză mai mică. În cadrul companiilor de consultanță atât angajații, cât și echipa de management sunt implicați în procesul de automatizare și digitalizare și lucrează împreună pentru a găsi cele mai bune soluții. Cu toate acestea, nu se poate aduce în discuție un grad de automatizare de 100% deoarece există multe sarcini în cadrul cărora intervenția umană nu poate fi înlocuită. În schimb, companiile își doresc să crească cât mai mult nivelul de automatizare pentru a rămâne competitive și pentru a se bucura de beneficii pe termen lung.

În al doilea rând, rezultatele studiului prezintă impactul digitalizării și automatizării asupra angajaților. Pentru a putea rămâne relevanți, angajații trebuie să dețină în primul rând cunoștințe solide legate de contabilitate. Pe de altă parte, abilitățile digitale, deschiderea către nou sau gândirea critică sunt alte elemente esențiale în zilele noastre. La acestea, se adaugă și abilitățile de comunicare sau cunoașterea unei limbi străine, dorința de dezvoltare și nu numai. Astfel, rezultatele prezentului studiu confirmă rezultatele cercetărilor anterioare cu privire la competențele necesare (Lazíková ș.a., 2022). Conform explicațiilor specialiștilor, digitalizarea reprezintă oportunitate pentru angajați, însă există totuși o amenințare în ceea ce privește reducerea locurilor de muncă, în special la nivel de bază. Din acest motiv, o parte dintre sarcini ar putea fi preluate de roboți, iar rolurile contabililor se vor schimba. Aceștia nu vor mai fi procesatori de date, ci vor valida munca inteligenței artificiale și se vor axa pe elemente care aduc valoare adăugată atât pentru ei, cât și pentru companie. Profesioniștii consideră că angajații în domeniu ar trebui

să facă parte din deciziile de afaceri și să ofere consultanță bazată pe judecăți profesionale.

Ultima parte a rezultatelor se referă la factorii care contribuie la digitalizarea și automatizarea proceselor. În acest sens, universitatea este privită ca un determinant important, contribuind cu dezvoltarea abilităților și competențelor necesare tinerilor practicieni. Un alt factor semnificativ care a contribuit la digitalizare este reprezentat de pandemia de Covid-19, care a avut un rol decisiv după cum menționează specialiștii. Pe de altă parte, clienții companiilor de consultanță pot avea atât impact pozitiv, cât și negativ. Acceptarea noilor tehnologii din partea acestora, cât și intenția de a suporta costurile necesare utilizării unor noi instrumente determină nivelul de automatizare și digitalizare. Statul constituie un alt element semnificativ. Digitalizarea autorităților fiscale, spre exemplu, și noile reglementări cu privire la SAF-T și e-factura determină toate companiile să se digitalizeze la rândul lor pentru a se conforma cerințelor legislative, așa cum evidențiază rezultatele studiului. Mai mult decât atât, sistemele utilizate de companii ar putea avea atât efecte pozitive, cât și negative asupra automatizării prin prisma flexibilității sau rigidității acestora în ceea ce privește integrarea modulelor de automatizare.

Rezultatele acestui studiu au atât implicații teoretice, cât și practice. Din punct de vedere teoretic, acestea adaugă în literatura de specialitate noi aspecte referitoare la impactul digitalizării și automatizării profesiei contabile și de audit atât la nivelul companiilor, cât și la nivelul angajaților. Din punct de vedere practic, rezultatele cercetării ar putea fi de interes pentru angajații existenți și potențiali în domeniu, pentru universități și organisme profesionale, deoarece evidențiază cerințele mediului de afaceri cu privire la tinerii contabili și auditori. Mai mult, rezultatele studiului ar putea ajuta și alte companii să își crească gradul de digitalizare și automatizare, pornind de la beneficiile subliniate de către specialiști.

Există și anumite limitări cu privire la acest studiu, care se referă în special la numărul interviurilor și la participanți. Studii ulterioare ar putea prezenta o analiză asemănătoare pentru companii mai mici sau ar putea face o comparație între nivelul de digitalizare și automatizare în companiile de top și în companiile cu un potențial mai redus. De asemenea, pentru a putea privi impactul din mai multe perspective, cercetări viitoare ar putea invita la studii și participanți din alte medii, cum ar fi cel universitar, organisme profesionale sau angajați la nivel începător ori mediu.

BIBLIOGRAFIE

1. Adomako, S., Amankwah-Amoah, J., Tarba, S. Y. și Khan, Z. (2021), Perceived corruption, business process digitization, and SMEs' degree of internationalization in sub-Saharan Africa, *Journal of Business Research*, vol. 123, pp. 196-207.
2. Amankwah-Amoah, J., Khan, Z., Wood, G. și Knight, G. (2021), COVID-19 and digitalization: The great acceleration, *Journal of business research*, vol. 136, pp. 602-611.
3. ANAF (n.d.) Strategia Digitală 2021-2025. Disponibil online la https://static.anaf.ro/static/33/Anaf/20210316183153_prezentare_strategie_digitala.pdf, accesat 09.06.2024.
4. Ancillo, A. D. L., del Val Núñez, M. T. și Gavrilă, S. G. (2021), Workplace change within the COVID-19 context: a grounded theory approach, *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, vol. 34, nr. 1, pp. 2297-2316.
5. Anton, C. E. (2023), Opinions of Accounting Companies Managers Regarding the Digitalization Process of Accounting, *Bulletin of the Transilvania University of Brasov. Series V: Economic Sciences*, pp. 101-108.
6. Appelfeller, W. și Feldmann, C. (2022), Stufenweise Transformation der Elemente des digitalen Unternehmens. In *Die digitale Transformation des Unternehmens: Systematischer Leitfadens mit zehn Elementen zur Strukturierung und Reifegradmessung*, 19-230. Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg.
7. Asatiani, A., Apte, U., Penttinen, E., Rönkkö, M. și Saarinen, T. (2019), Impact of accounting process characteristics on accounting outsourcing- Comparison of users and non-users of cloud-based accounting information systems, *International Journal of Accounting Information Systems*, vol 34, 100419.
8. Attard, K. (2023), The impact of automation on the accounting profession (Master's thesis, *University of Malta*).
9. Ballou, B., Heitger, D. L. și Stoel, D. (2018), Data-driven decision-making and its impact on accounting undergraduate curriculum. *Journal of Accounting Education*, vol. 44, pp. 14-24.
10. Braun, V. și Clarke, V. (2006), Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, vol. 3, nr. 2, pp. 77-101.
11. Burdus, E., Caprarescu, G. și Androniceanu, A. (2000), Managementul schimbării organizaționale. *București, Editura Economică*.
12. Cohen, M. și Rozario, A. (2019), Exploring the use of robotic process automation (RPA) in substantive audit procedures. *The CPA Journal*, vol. 89, nr. 7, pp. 49-53.
13. Comoli, M., Tettamanzi, P. și Murgolo, M. (2023), Accounting for 'ESG' under disruptions: A systematic literature network analysis. *Sustainability*, vol. 15, nr. 8, 6633.
14. Cooper, L. A., Holderness Jr, D. K., Sorensen, T. L. și Wood, D. A. (2022), Perceptions of robotic process automation in Big 4 public accounting firms: Do firm leaders and lower-level employees agree?. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, vol. 19, nr. 1, pp. 33-51.
15. Deloitte (2021) 2021 Global Shared Services and Outsourcing Survey Report. Disponibil online la <https://www.deloitte.com/content/dam/assets-shared/legacy/docs/analysis/2022/gx-2021-global-shared-services-report.pdf>, accesat 13.06.2024.
16. DESI (2022). The Digital Economy and Society Index (DESI). Disponibil online la <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi>, accesat 09.06.2024.
17. Eißer, J., Torrini, M. și Böhm, S. (2020), Automation anxiety as a barrier to workplace automation: An empirical analysis of the example of recruiting chatbots in Germany. In *Proceedings of the 2020 on Computers and People Research Conference*, 47-51.
18. EY (2022) Iulie dă re-startul sistemului fiscal: RO e-Factura, RO e-Transport și SAF-T – cât de pregătiți sunt contribuabilii să gestioneze aceste raportări. Disponibil online la https://www.ey.com/ro_ro/news/2022/6/iulie-d_-re-startul-sistemului-fiscal--ro-e-factura--ro-e-transp, accesat 08.06.2024.
19. Fishbein, M. și Ajzen, I. (1977), Belief, attitude, intention, and behavior: An introduction to theory and research, *Philosophy and Rhetoric* 10 (2):130-132

20. Grace, K., Salvatier, J., Dafoe, A., Zhang, B. și Evans, O. (2018), When will AI exceed human performance? Evidence from AI experts, *Journal of Artificial Intelligence Research*, vol. 62, pp. 729-754.
21. Holmes, A. F. și Douglass, A. (2022), Artificial intelligence: Reshaping the accounting profession and the disruption to accounting education, *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, vol. 19, nr. 1, pp. 53-68.
22. Huerta, E. și Jensen, S. (2017), An accounting information systems perspective on data analytics and Big Data. *Journal of information systems*, vol. 31, nr. 3, pp. 101-114.
23. Jackson, D., Michelson, G. și Munir, R. (2023), Developing accountants for the future: New technology, skills, and the role of stakeholders, *Accounting Education*, vol. 32, nr. 2, pp. 150-177.
24. Jamal Mohammad, S., Khamees Hamad, A., Borgi, H., Anh Thu, P., Safdar Sial, M. și Abdallah Alhadidi, A. (2020), How artificial intelligence changes the future of accounting industry. *International Journal of Economics and Business Administration*, VIII(III): 478-48
25. Jylhä, T. și Syyrimaa, N. (2019), The effects of digitalisation on accounting service companies. In *International Conference on Enterprise Information Systems*. SCITEPRESS Science And Technology Publications.
26. Kend, M. și Nguyen, L. A. (2020), Big data analytics and other emerging technologies: the impact on the Australian audit and assurance profession. *Australian Accounting Review*, vol. 30, nr. 4, pp. 269-282.
27. Knudsen, D. R. (2020), Elusive boundaries, power relations, and knowledge production: A systematic review of the literature on digitalization in accounting, *International Journal of Accounting Information Systems*, vol. 36, 100441.
28. Kohtamäki, M., Parida, V., Patel, P. C. și Gebauer, H. (2020), The relationship between digitalization and servitization: The role of servitization in capturing the financial potential of digitalization. *Technological Forecasting and Social Change*, vol. 151, 119804.
29. Kokina, J. și Blanchette, S. (2019), Early evidence of digital labor in accounting: Innovation with Robotic Process Automation, *International Journal of Accounting Information Systems*, vol. 35, 100431.
30. Kokina, J., Gilleran, R., Blanchette, S. și Stoddard, D. (2021), Accountant as digital innovator: Roles and competencies in the age of automation. *Accounting Horizons*, vol. 35, nr. 1, pp. 153-184.
31. Lazíková, J., Takáč, I., Rumanovská, L., Michalička, T. și Palko, M. (2022), Which Skills Are the Most Absent among University Graduates in the Labour Market? Evidence from Slovakia. *Social Sciences*, vol. 11, nr. 10, pp. 438.
32. Leetaru, K. (2016). Is Elon Musk Right and Will AI Replace Most Human Jobs. *Forbes*, Disponibil online pe: <https://www.forbes.com/sites/kalevleetaru/2016/11/08/is-elon-musk-right-and-will-ai-replace-most-human-jobs/>
33. Manita, R., Elommal, N., Baudier, P., și Hikkerova, L. (2020), The digital transformation of external audit and its impact on corporate governance. *Technological Forecasting and Social Change*, vol. 150, 119751.
34. Mantai, L. și Calma, A. (2022), Beyond assuring learning: Greater challenges ahead for management educators, *The International Journal of Management Education*, vol. 20, nr. 3, 100723.
35. Monterio, B. J. (2016). Improving data quality: People, process, and technology. *Strategic Finance*, vol. 97, nr. 10, pp. 62.
36. Mutlu, M. D., Açıkgoz, B. și Dalkılıç, E. (2022), Perceptions of Accounting Professionals Regarding Digitalization and Remote Work During the Covid-19 Pandemic, *Journal of Management and Economics Research*, vol. 20, nr. 4, pp. 115-137.
37. Naeem, M., Ozuem, W., Howell, K. și Ranfagni, S. (2023), A step-by-step process of thematic analysis to develop a conceptual model in qualitative research, *International Journal of Qualitative Methods*, vol. 22, 16094069231205789.
38. Papadopoulos, T., Singh, S. P., Spanaki, K., Gunasekaran, A. și Dubey, R. (2022), Towards the next generation of manufacturing: implications of big data and digitalization in the context of industry 4.0, *Production Planning & Control*, vol. 33, nr. 2-3, pp. 101-104.
39. PwC (2021). Despre SAF-T. Disponibil online la <https://www.pwc.ro/ro/pwc-romania-digital/tax-technology/saf-t.html>, accesat 08.06.2024.

40. Qasim, A. și Kharbat, F. F. (2020), Blockchain technology, business data analytics, and artificial intelligence: Use in the accounting profession and ideas for inclusion into the accounting curriculum. *Journal of emerging technologies in accounting*, vol. 17, nr. 1, pp. 107-117.
41. Rachinger, M., Rauter, R., Müller, C., Vorraber, W. și Schirgi, E. 2018, Digitalization and its influence on business model innovation, *Journal of manufacturing technology management*, vol. 30, nr. 8, pp. 1143-1160.
42. Salijeni, G., Samsonova-Taddei, A. și Turley, S. (2019), Big Data and changes in audit technology: contemplating a research agenda. *Accounting and business research*, vol. 49, nr. 1, pp. 95-119.
43. Sarfraz, M., Khawaja, K. F. și Ivascu, L. (2022), Factors affecting business school students' performance during the COVID-19 pandemic: A moderated and mediated model, *The International Journal of Management Education*, vol. 20, nr. 2, 100630.
44. Smith, S. S. (2018). Digitization and financial reporting—how technology innovation may drive the shift toward continuous accounting, *Accounting and Finance Research*, vol. 7, nr. 3, pp. 240-250.
45. Sollosy, M. și McInerney, M. (2022), Artificial intelligence and business education: What should be taught, *The International Journal of Management Education*, vol. 20, nr. 3, 100720.
46. Tsoraya, N. D., Asbari, M. și Novitasari, D. (2023), The Role of Accounting Information Systems in the Industrial Revolution 4.0, *Journal of Information Systems and Management (JISMA)*, vol. 2, nr. 1, pp. 44-47.
47. Wamba, S. F., Gunasekaran, A., Akter, S., Ren, S. J. F., Dubey, R. și Childe, S. J. (2017), Big data analytics and firm performance: Effects of dynamic capabilities, *Journal of business research*, vol. 70, pp. 356-365.
48. Zhou, Y., Liu, G., Chang, X. și Wang, L. (2021), The impact of HRM digitalization on firm performance: investigating three-way interactions, *Asia Pacific Journal of Human Resources*, vol. 59, nr. 1, pp. 20-43.